

УДК 654.077

БАСАРАБ В.Я., здобувач

Науковий керівник – **БАЛАНЮК І.Ф.**, д-р екон. наук

ДВНЗ “Прикарпатський національний університет імені Василя Стефаника”

МЕТОДОЛОГІЧНІ ЗАСАДИ ФОРМУВАННЯ ФІНАНСОВИХ РЕЗУЛЬТАТІВ М'ЯСОПЕРЕРОБНИХ ПІДПРИЄМСТВ

У статті обґрунтовано та розкрито методологічні засади формування фінансових результатів м'ясопереробних підприємств, за вибору яких буде підвищено ефективність господарювання. Розглянуто порядок формування фінансових результатів та проаналізовано їхні основні принципи та вимоги. Визначено систему взаємозалежних показників та основну роль фінансових результатів підприємств. Розкрито найважливіші особливості формування фінансового результату.

Охарактеризовано визначення фінансового результату різними методами та способами. Узагальнено чинники, що впливають на господарський стан і результати діяльності підприємств, визначено методи та принципи формування фінансових результатів.

Ключові слова: фінансові результати, методологія, формування, прибуток, збиток, підприємство із переробки сільськогосподарської продукції, стратегія, методи, принципи.

Постановка проблеми. Фінансовим результатом господарської діяльності підприємства є прибуток або збиток.

За умови становлення ринкових відносин великого значення набувають фінансові результати діяльності, що забезпечують збільшення надходжень до бюджету держави, сприяють інвестиційній привабливості та діловій активності суб'єктів господарювання.

У свою чергу, фінансовий результат є основним показником ефективності діяльності підприємства в ринковій економіці. Кожен суб'єкт господарювання, незалежно від форми власності, особливу увагу звертає на процес формування, розподілу та використання фінансових результатів своєї діяльності.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Проблеми, пов'язані з формуванням, визначенням, розподілом фінансових результатів розглядаються в навчальній, періодичній та науковій літературі. Зокрема, дослідженням наукових підходів щодо формування фінансових результатів присвячені праці Ф. Ф. Бутинця, Н. О. Власової, О. О. Вороніної, Л. І. Есманової, Л. С. Кравчук, І. Ю. Мелушової, Є. В. Мниха, С. В. Мочерного, Н. В. Прохар, Д. Є. Свідерського, С. Л. Червінської, Л. В. Фролової тощо.

Однак, на нашу думку, недостатньо уваги приділяється науково-методологічним засадам формування фінансових результатів м'ясопереробних підприємств

Обґрунтування науково-методологічних засад дасть можливість встановлення моделей підвищення результативності господарювання та вибору альтернативних рішень для їх впровадження.

Ця проблема в науковій літературі неповністю досліджена вченими-економістами, тому її важливе практичне значення для підвищення ефективності господарювання зумовило актуальність теми дослідження.

Мета дослідження полягає у визначенні та розкритті науково-методологічних засад формування фінансових результатів м'ясопереробних підприємств.

Матеріали і методи дослідження. Дослідження проводилось з використанням матеріалів агропромислових підприємств, Державної служби статистики, Міністерства аграрної політики. У проведенні досліджень використовувались наступні методи: узагальнення, систематизації, аналізу, синтезу та інші.

Результати дослідження та їх обговорення. Формування фінансового результату на підприємствах із переробки сільськогосподарської продукції переважно відбувається за рахунок їх операційної діяльності, яка, в свою чергу, в основному, формується з операційної діяльності, а тому надзвичайно важливим і ключовим питанням є формування фінансових результатів сільськогосподарських підприємств як для власників, так і для держави. Фінансові результати безпосередньо прямо впливають на стабільність, фінансову незалежність та здатність до розширеного відтворення у підприємствах із переробки сільськогосподарської продукції.

У своїх працях С. М. Гончаров та М. М. Гацалов зазначають в основному загальне поняття “методологія” як сукупність загальних принципів, методів та способів управління; вчення про принципи побудови й способи наукового пізнання предмету дослідження [1, 2].

У “Великому тлумачному словнику сучасної української мови” знаходимо визначення методології як вчення про науковий метод пізнання й перетворення світу, його філософську, теоретичну основу, сукупність методів дослідження, що застосовуються в будь-якій науці відповідно до специфіки об’єкта її пізнання [3].

Вперше на важливості методологічних досліджень наголосив К. Левін, одним із найголовніших досягнень якого є розробка теорії і методології, що дозволяють об’єднати знання із практичними діями. Вчений зазначав, що з практичного погляду немає нічого більш цінного за хорошу теорію, без якої будь-які спостереження подій були б безсистемними, випадковими, а отже, недостатньо репрезентативними [4].

Автор В. В. Россоха у своїй праці зазначає, що методологія є концептуальним викладом мети, змісту, методів дослідження, які забезпечують отримання максимально об’єктивної, точної, систематизованої інформації про процеси і явища [5].

У науковій літературі методологія (гр. *methodos* – спосіб, метод і *logos* – наука, знання) трактується як система методологічних і методичних принципів і прийомів, операцій і форм побудови наукового знання, які застосовуються в різних сферах діяльності [6]; вчення про правила мислення у створенні теорії науки [7]; набір прийомів і способів того, як досягти бажаної практичної мети і не погрішити проти істини, або того, що ми вважаємо істинним знанням [8].

Важливі методологічні засади, які, на наш погляд, слід враховувати у формуванні фінансових результатів м’ясопереробних підприємств:

- визначення результативності та ефективності діяльності підприємств;
- застосування методики та методу визначення показників фінансового стану підприємства;
- дотримання нормативно-правової бази у формуванні та визначенні фінансового результату;
- забезпечення контролю за формуванням фінансових результатів.

Визначення результативності діяльності підприємств. Результат – остаточний, кінцевий підсумок якоїсь діяльності, роботи, заняття, розвитку тощо, показник чого-небудь; сума, яку одержують після певних математичних дій: результати експерименту, результат спостережень. У всіх інших значеннях уживаються паралельно [9]. Фінансові результати, отримані від реалізації товарів чи послуг м’ясопереробних підприємств, повинні покривати витрати, пов’язані з її здійсненням.

Для усунення плутанини щодо сутності та призначення понять «ефективність» і «результативність» професор Л. О. Лігоненко пропонує скористатися визначенням цих понять, які надано в міжнародному стандарті ISO 9000:2000: результативність (п. 3.2.14) – ступінь реалізації запланованої діяльності і досягнення запланованих результатів; ефективність (п. 3.2.15) – співвідношення між досягнутим результатом і використаними ресурсами. Автор зазначає, що обидві дефініції є інтегральними характеристиками якості управління функціонуванням і розвитком підприємства. Вибір пріоритетів у їх практичному використанні, визначенні відповідних критеріїв і показників оцінювання залежить від специфіки об’єкта оцінювання [10]. Показник «результативність» у сфері управління характеризується досягненням конкретного управлінського результату у визначені терміни [11].

Тим часом, ефективність можна розглядати як один з оцінюваних показників, суть якого полягає у зіставленні результату із витратами на його досягнення (ресурс на ефективність), або з цілями (цільова ефективність) Ефективність спочатку виникає у вигляді ідеї і проходить певний шлях до своєї реалізації, проявляючись на кожному етапі як результат свідомої, цілеспрямованої діяльності. З цим твердженням погоджується З. П. Румянцева, яка відзначає, що «ефективність характерна не для будь-якої взаємодії, а лише для цілеспрямованої. Тому ця категорія носить управлінський характер і відображає, перш за все, ступінь досягнення переслідуваних цілей» [12].

Отже, з економічного погляду, фінансовий результат – один із найголовніших показників діяльності підприємства, що показує зміну вартості власного капіталу як результат діяльності підприємства. Якщо фінансовий результат є позитивним, то відбувається збільшення власного капіталу, у протилежному випадку – зменшення.

Застосування методики та методу визначення показників фінансового стану підприємства. Методика дослідження є узагальненням досвіду, способів, прийомів його доцільного здійснення [13]. В. М. Данюк, В. М. Петюх, С. О. Цимбалюк вважають методику похідною від поняття “метод”, що означає його конкретизацію у формі інструкцій, правил, технічних прийомів послідовності дій [14]. Метод (грец. *methodos* – спосіб пізнання) вважається способом досягнення мети, сукупністю прийомів, заходів, шляхів, принципів та операцій теоретичного й практичного

пізнання дійсності [13, 16], способом “пізнання дійсності та її відтворення в мисленні, який ґрунтується на відображенні об’єктивних економічних законів і зумовлюється особливостями предмета дослідження, відтвореними у свідомості” [13].

Визначення фінансового результату розкривається в наступних методиках:

– перша розглядає фінансовий результат (прибуток/збиток) як різницю у вартості так званих «чистих активів» на кінець і початок звітної періоду, де чисті активи – це різниця між загальною вартістю активів підприємства та величиною заборгованості третім особам;

– другий фінансовий результат становить різницю між доходами і витратами виробництва (за даними рахунків «витрати–випуск»). Обчислення фінансового результату за допомогою рахунків «витрати – випуск» дає змогу визначити фінансовий результат за даними фінансового обліку підприємства без калькулювання собівартості продукції та без послідовного знаходження фактичної собівартості відвантаженої й реалізованої продукції. Завдяки такому підходу досягається зниження трудомісткості обліку, підвищується його оперативність, посилюється контроль фінансових органів за правильним визначенням прибутку та підвищується рівень аналізу у фінансовому обліку. Також спрощується контроль за правильністю розрахунку фінансового результату, оскільки його величина залежить від зміни залишків ресурсів на початок та кінець періоду, витрат і прибутків (реалізації). Однак у цьому випадку велике значення має застосована методика розрахунку доходів і витрат, їх розмежування між витратними періодами [19, 20].

Фінансовий результат відповідно до бухгалтерського обліку також може розумітися як деяке узагальнене визначення, що відображає й характеризує двоєдиний одночасовий процес, згідно з яким відбувається послідовна трансформація одного різновиду фінансового результату в інший. Наприклад, це процес, відповідно до якого балансовий прибуток через виплату обов’язкових платежів трансформується в чистий прибуток.

У цілому ж обчислення фінансового результату відповідно до вимог національного П(С)БО 3 «Звіт про фінансові результати» [21] здійснюється в декілька етапів.

Так, фінансовий результат від операційної діяльності визначається як алгебраїчна сума валового прибутку (збитку), іншого операційного доходу, адміністративних витрат, витрат на збут та інших операційних витрат.

Фінансовий результат від звичайної діяльності до оподаткування розраховується як алгебраїчна сума прибутку (збитку) від операційної діяльності, фінансових та інших доходів, фінансових та інших витрат.

Різниця між прибутком від звичайної діяльності до оподаткування й сумою податку на прибуток дає кінцевий фінансовий результат – прибуток від звичайної діяльності.

Окремо від фінансових результатів звичайної діяльності відображаються відповідно невідшкодовані збитки та прибутки від надзвичайних подій (стихійного лиха, пожеж, техногенних аварій тощо). Остаточний фінансовий результат діяльності підприємства за П(С)БО розраховується як алгебраїчна сума прибутку (збитку) від звичайної діяльності, надзвичайного прибутку (надзвичайного збитку) та податків із надзвичайного прибутку.

У зарубіжній практиці фінансовий результат обчислюється за двома варіантами: французьким і англо-американським. У французькому варіанті визначення фінансового результату відбувається за трьома його компонентами: експлуатаційний, фінансовий та надзвичайний результати. В англо-американському варіанті фінансовий результат визначається за функціями підприємства: виробництво, управління і збут. За кожним елементом проводять порівняння витрат з випуском продукції. Разом з цим, за обох варіантів основою визначення фінансового результату є чіткий поділ у фінансовому обліку витрат за елементами минулої та новоствореної вартості [22, 23].

Досвід міжнародної практики бухгалтерського обліку передбачає використання трьох основних методів визначення фінансового результату господарської діяльності підприємства [24]:

1) «витрати–випуск» є головним методом розрахунку фінансового результату та здійснюється через зіставлення доходів та витрат діяльності підприємства, з наступними коригуванням певної різниці на суму зміни залишків запасів та вартості незавершеного будівництва впродовж звітної періоду;

2) балансовий метод – визначення фінансового результату відбувається на основі балансового рівняння, за яким величина активів підприємства тотожна сумі власного капіталу та зобов’язань суб’єкта господарювання. Особливість цього методу полягає в тому, що вартість власного капіталу у формулі балансової рівності формують лише статутний, резервний, додатковий капітал та прибуток минулих років;

3) метод визначення фінансового результату як зміни вартості чистих активів підприємства

впродовж звітнього періоду діяльності.

У вітчизняній практиці бухгалтерського обліку використовується метод «витрати–випуск», який передбачає визначення фінансового результату як різниці між доходами і відповідною їм сумою витрат підприємства, однак для проведення аналітичних досліджень не слід нехтувати можливістю застосування інших методів розрахунку фінансового результату. З метою перевірки правильності обчислення фінансового результату необхідно порівняти суми, розраховані на основі балансового рівняння та як різницю доходів і витрат, саме таку рекомендацію можна знайти у статті [24].

За умови збігу величини фінансового результату, визначеного за цими двома підходами, цей показник вважається розрахованим правильно.

Дотримання нормативно-правової бази за формування та визначення фінансового результату. Передбачає чіткого дотримання визначених правил, положень, нормативів, інструкцій, актів, з допомогою яких визначається фінансовий результат. Нормативно-правовий акт – офіційний письмовий документ, прийнятий уповноваженим на це суб'єктом нормотворення у визначеній законодавством формі та за встановленою законодавством процедурою, спрямований на регулювання суспільних відносин, що містить норми права, має неперсоніфікований характер і розрахований на неодноразове застосування.

Під час визначення фінансового результату підприємств необхідно дотримуватися Національного положення (стандарту) бухгалтерського обліку 1 «Загальні вимоги до фінансової звітності» та Закону України «Про бухгалтерський облік та фінансову звітність», де зазначені норми та принципи визначення фінансових результатів.

Іншими словами, нормативно-правова база – це документи, прийняті у визначеному порядку компетентними державними органами, в яких містяться норми права.

Забезпечення контролю за формуванням фінансових результатів. У методологічному аспекті в формуванні фінансових результатів зростає роль і значення його контролю. Повинен здійснюватись постійний контроль за будь-яким процесом з метою виявити, чи відповідає він бажаному результату або початковим прогнозам [25]. Контроль – це вирішальний вплив або можливість здійснення вирішального впливу на господарську діяльність суб'єкта господарювання, що здійснюється, зокрема, через реалізацію права володіння або користування всіма активами чи їх значною частиною, права вирішального впливу на формування складу, результати голосування та прийняття рішення органами управління суб'єкта господарювання, а також вчинення правочинів, які надають можливість визначати умови господарської діяльності, давати обов'язкові до виконання вказівки або виконувати функції органу управління суб'єкта господарювання [26]. Д. І. Шеленко трактує це поняття як безперервний ланцюг (цикл) процедур, здійснюваних за єдиним організаційно-методичним задумом з метою досягнення кінцевої мети [27]. При цьому контроль повинен здійснюватися безперервно, що дасть змогу виявити недоліки та своєчасно їх усунути.

Поняття «контроль» (перевірка) як функція менеджменту виходить за межі поняття «контролювати». Управлінський контроль не є разовою акцією. Це безперервний процес, який включає спостереження за здійсненням стратегічних та оперативних планів для визначення ступеня ефективності їх виконання, а в разі необхідності застосування регулюючих заходів.

Загалом функцію контролю можна визначити як процес зіставлення фактично досягнутих результатів із запланованими. Ефективна реалізація функцій контролю можлива за умови побудови системи моніторингу фінансових результатів, яка забезпечить своєчасний збір і обробку необхідної інформації для проведення діагностики ефективності управління фінансовими результатами.

Таким чином, за допомогою системи управління фінансовими результатами керівники зможуть впливати на процес здійснення поставленої мети на всіх етапах – на стадії планування, виконання й контролю за виконанням.

Існують такі методи формування фінансових результатів, зокрема [28, 29]:

- ресурсний, за допомогою якого розглядаються фінансові результати як сукупність та комбінація фінансових ресурсів і джерел їх формування;
- результативний, що визначає фінансові результати підприємства за спроможністю досягти певного позитивного результату;
- результативно-ресурсний, який об'єднує обидва попередні концептуальні підходи.

У процесі управління фінансовими результатами підприємства важливими є чинники, які впливають на цей процес. До таких чинників можна віднести наступні [30]:

- поставлена мета діяльності підприємства, адже визначення мети необхідне для досягнення

певного позитивного результату, який є важливим для досягнення успіху підприємства;

- прийняття раціональних та ефективних управлінських рішень;
- обдуманий вибір діяльності, вибір пріоритету ресурсів, становлення довгострокових партнерських відносин, спосіб розвитку потенціалу, можливість використання сильних сторін підприємства і визначення шляхів зниження негативного впливу слабких сторін і загроз зовнішнього середовища;
- зміна об'ємів національного доходу, інфляція, податкова система, зміна рівня реальних доходів населення;
- рівень монополізму на ринку, політична ситуація, демографічні тенденції;
- неефективний маркетинг, недостатньо диференційований асортимент, канали збуту продукції.

Висновки. Фінансові результати м'ясопереробних підприємств формуються поступово протягом звітного періоду. Для їх визначення в економіці передбачається послідовне зіставлення доходів і витрат, здійснених для отримання цих доходів від усіх видів діяльності.

У результаті дослідження нами визначено вимоги щодо доцільності та ефективності методичних підходів стосовно оцінки фінансових результатів:

- методологічні підходи щодо формування фінансових результатів сільськогосподарських підприємств слід здійснювати за допомогою альтернативних варіантів, оскільки відсутність альтернативних методів призводить до малопродуктивності такого формування;
- під час планування фінансових ресурсів потрібно враховувати всі зміни доходів і витрат, пов'язаних з реалізацією проектів;
- фінансові результати слід здійснювати за показниками, які реально відображають стратегічні та оперативні завдання підприємства;
- формування та оцінка фінансових результатів сільськогосподарських підприємств повинні здійснюватися за умови постійного моніторингу та контролю цих процесів, що забезпечує порівняння їх фактичних, об'ємних, просторових та часових параметрів за встановленими нормативами.

Проведене дослідження свідчить, що методологічні засади формування фінансових результатів мають важливе значення для функціонування підприємства та отримання інформації для прийняття управлінських рішень.

СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ

1. Тлумачний словник економіста / За ред. С. М. Гончарова. – Рівне: НУВГП, 2008. – 264 с.
2. Гацалов М. М. Современный экономический словарь-справочник / М. М. Гацалов. – Ухта: УГТУ, 2002. – 371 с.
3. Великий тлумачний словник сучасної української мови / Уклад В. Т. Бусел. – К.: Ірпінь: Перун, 2005. – 1728 с.
4. Корнер М. Классики менеджмента / М. Уорнер. – СПб.: Питер, 2001. – 1168 с.
5. Россоха В. В. Методологія та її роль в сучасних економічних дослідженнях / В. В. Россоха // Агроінком. – 2009. – № 1-4. – С. 50-55.
6. Методологія [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.politics.ellib.org.ua>
7. Методологія [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.refine.org.ua>
8. Методологія [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.uk.wikipedia.org>
9. Результат [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://slovoopedia.org.ua>
10. Лігоненко Л. О. Дискусійні питання щодо трактування сутності та співвідношення понять «ефективність» і «результативність» управління підприємством / Л. О. Лігоненко // Актуальні проблеми економіки. – 2008. – №10. – С. 207-216.
11. Егоршин А. П. Управление персоналом / А. П. Егоршин. – 4-е изд., испр. – Н. Новгород: НИМБ, 2003. – 720 с.
12. Румянцева З. П. Общее управление организацией. Теория и практика / З. П. Румянцева. – М.: Инфра-М., 2007. – 304 с.
13. Філіпенко А. С. Основи наукових досліджень: навч. посіб. / А.С. Філіпенко – К.: Академвидав, 2005. – 208 с.
14. Данюк В. М. Менеджмент персоналу: навч. посіб. / В. М. Данюк, В. М. Петюх, С. О. Цимбалюк. – К.: КНЕУ, 2006. – 398 с.
15. Бойчик І. М. Економіка підприємства: навч. посіб. / І. М. Бойчик. – К.: Атіка, 2006. – 528 с.
16. Чухно А. А. Основи економічної теорії: підруч. / А. А. Чухно, П. С. Єщенко, Г. Н. Климко та ін. – К.: Вища школа, 2001. – 606 с.
17. Мамалуй О. О. Основи економічної теорії: підруч. / О. О. Мамалуй, О. А. Гриценко, Л. В. Гриценко, Г. Ю. Дарнопих та ін. – К.: Юрінком Інтер, 2005. – 480 с.
18. Макогон Ю. В. Основи наукових досліджень в економіці: навч. посіб. / Ю. В. Макогон, В. В. Пилипенко. – Донецьк: Альфа-прес, 2007. – 144 с.
19. Коласс Б. Управление финансовой деятельностью предприятия. Проблемы, концепции и методы / Б. Коласс. – М.: Финансы, ЮНИТИ, 1997. – 576 с.
20. Сно К. К. Управленческая экономика / К. К. Сно. – М.: ИНФРА-М, 2000. – 671 с.
21. ПСБО 3 «Звіт про фінансові результати» [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon4.rada.gov.ua>
22. Бугинец Ф. Ф. Бухгалтерский учет в зарубежных странах: учебн. пособие / Ф.Ф. Бугинец, Я.В. Соколов, Д.А. Пашков, М.Л. Горечкая – Житомир: ЧП «Рута», 2002. – 502 с.
23. Лебедзевич Я. В. Основні тенденції визначення фінансового результату: історичний аспект / Я. В. Лебедзевич //

Вісник Житомирського інженерно-технологічного інституту. Економічні науки. – Житомир: ЖІТІ, 1999. – №9. – С. 64–72.

24. Ловінська Л.Г. Концепція фінансового результату у системі бухгалтерського обліку підприємств / Л.Г. Ловінська // Фінанси України. – 2003. – № 1. – С. 58–65.

25. Маслак Н. Г. Економічні особливості диверсифікації виробництва підприємств АПК / Н. Г. Маслак // Економіка АПК. – 1999. – №12. – С. 16-19.

26. Контроль [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://kodeksy.com.ua>

27. Шеленко Д. І. Сільськогосподарські підприємства Івано-Франківського Прикарпаття після реформи / Д. І. Шеленко. – Івано-Франківськ: ЦІТ, 2007. – 180 с.

28. Економіка підприємств АПК: навч. посіб. для вишів / За ред. С.Л. Дусановського, В. М. Олійника, Т. Г. Дудара. – Тернопіль, 1997. – 260 с.

29. Стецюк П. А. Практичні аспекти аналізу ефективності використання фінансових ресурсів сільськогосподарських підприємств / П. А. Стецюк // Облік і фінанси АПК. – 2007. – № 11-12. – С. 110-114.

30. Бланк И. А. Управление прибылью / И. А. Бланк. – К.: НИКА-Центр, 2008. – 544 с.

Методологические основы формирования финансовых результатов мясоперерабатывающих предприятий

В.Я. Басараб

Обоснованы и раскрыты методологические основы формирования финансовых результатов мясоперерабатывающих предприятий, при выборе которых будет повышена эффективность хозяйствования. Рассмотрен порядок формирования финансовых результатов и проанализированы их основные принципы и требования. Определена система взаимосвязанных показателей и основная роль финансовых результатов предприятий. Раскрыты важнейшие особенности формирования финансового результата.

Охарактеризованы определения финансового результата разными методами и способами. Рассмотрены факторы, влияющие на хозяйственное состояние и результаты деятельности предприятий, определены методы и принципы формирования финансовых результатов.

Ключевые слова: финансовые результаты, методология, формирование, прибыль, убыток, предприятие по переработке сельскохозяйственной продукции, стратегия, методы, принципы.

Надійшла 07.10.2013.